

ISBN: 978-99955-45-38-3
УДК: 005.915:664(497.6RS)

Датум пријема рада: 02.06.2022.
Датум прихватања рада: 30.06.2022.
Прегледни научни рад

ИСКАЗИВАЊЕ И АНАЛИЗА ЗАДУЖЕНОСТИ ПРЕДУЗЕЋА ИЗ ПРЕХРАМБЕНЕ ИНДУСТРИЈЕ У УСЛОВИМА УБРЗАНИХ ТРЖИШНИХ ПРОМЈЕНА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

STATEMENT AND ANALYSIS OF COMPANIES DEBT IN THE FOOD INDUSTRY IN CONDITIONS OF ACCELERATED MARKET CHANGES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Витомир Старчевић

Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије Бијељина,
Бијељина, Република Српска, БиХ
vitomir.starcevic@fpe.unssa.rs.ba
ORCID: 0000-0002-5535-0396

Сузана Стевановић

Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије Бијељина,
Бијељина, Република Српска, БиХ
suzana.stevanovic@fpe.unssa.rs.ba
ORCID: 0000-0002-2394-0615

Апстракт: Глобалним процесима изазвана новонастала збивања у свијету утицала су на финансијску ситуацију у предузећима Републике Српске. Тако, убрзане тржишне промјене су утицале на усмјеравање тежишта управљања у предузећима на опстанак и излазак из кризних ситуација самих предузећа. Настале околности су активирале потребу предузећа за успостављањем адекватне структуре капитала. Ријеч је о пројектовању најоптималније варијанте између сопственог и позајмљеног капитала која би у датим условима обезбиједила несметано пословање предузећа уз остваривање рационално очекиваног прихода. Међутим, структура менаџмента у већини наших предузећа није задовољавајућа што се одразило на пословање предузећа а тиме и на потребу за задуживањем. Претходно речено је усмјерило и истраживања у раду. Она су фокусирана на исказивање и анализирање задужености на примјеру конкретног предузећа у Републици Српској у условима убрзаних тржишних промјена користећи адекватне економско-финансијске показатеље.

Кључне ријечи: убрзане тржишне промјене, структура капитала, задуженост предузећа, економско-финансијски показатељи, Република Српска.

JEL класификација: G30

Abstract: New developments in the world caused by global processes have affected the financial situation in the companies of Republic of Srpska. Thus, accelerated market changes have influenced the focus of management in companies on the survival and exit from crisis situations of companies themselves. The resulting circumstances have activated the need of the company to establish an adequate capital structure. It is about designing the most optimal variant between own and borrowed capital, which in the given conditions would provide uninterrupted business operations of the company with the realization of rationally expected income. However, the management structure in most of our companies is not satisfactory, which has affected the company's operations and thus the need to borrow. The statement above has directed research in the article. They are focused on expressing and analyzing indebtedness on the example of a specific company in the Republic of Srpska in the conditions of accelerated market changes using adequate economic and financial indicators.

Key Words: accelerated market changes, capital structure, corporate indebtedness, economic and financial indicators, Republika Srpska.

JEL classification: G30

1. УВОД

Процес трансформације предузећа у Републици Српској према важећим стандардима тржишне економије земаља са развијеном привредом у нашој пракси је наметнуо потребу за изналажењем адекватне стратегије управљања финансијама. У условима убрзаних тржишних промјена предузећа су условљена да пронађу способне менаџере који би могли одговорити новим захтјевима и ризицима у финансирању. Да би предузеће опстало, расло и развијало се менаџерима се неминовно наметнула обавеза за испуњење већ познатих захтјева, међу којима је и континуирано одржавање повољне структуре капитала. Зато, у новонасталим условима тј. условима убрзаних тржишних промјена уобичајено би било да менаџери посвете пажњу анализи структуре капитала коју треба засновати на исказивању и анализирању односа између сопствених и позајмљених извора како би се пратио ниво задужености предузећа. Дакле, пратио би се раст позајмљених средстава у укупним средствима предузећа. Ако би растао удио позајмљених средстава у укупним средствима предузећа истовремено би растао ризик кредитора и ризик власника предузећа, односно смањила би се сигурност повјерилаца као и аутономија дужника (Малешевић, Старчевић, 2010., стр. 428.). У контексту реченог, важност анализе структуре капитала у условима убрзаних тржишних промјена усмјерена је на анализу степена задужености предузећа. Из тих разлога проблематика истраживања у овом раду усмјерена је на исказивање и

анализирање задужености конкретно одабраног предузећа ради сагледавања колико су убрзане тржишне промјене утицале на његову задуженост. За анализу задужености употребиће се адекватни економско-финансијски показатељи, јер на основу њих менаџмент може провести темељну анализу степена задужености предузећа.

2. ЗАДУЖЕНОСТ ПРЕДУЗЕЋА

У условима савременог пословања под утицајем убрзаних тржишних промјена задуженост предузећа значајно утиче на пословну позицију предузећа на тржишту. Зато, при одређивању у којој мјери ће се предузеће задужити неопходно је сагледати колико ће пројектована задуженост утицати на репутацију предузећа на тржишту. Ово из разлога што турбулентна тржишта прихватају само најбоља предузећа. Под оваквим околностима при задуживању предузеће треба да постави норму за структуру извора финансирања. У ствари, ријеч је о пројектовању односа између сопственог и позајмљеног капитала. Дакле, намеће се потреба утврђивања доњег минималног износа финансирања из сопственог капитала. Односно, пракса показује да се мора флексибилно приступити постављању доње границе у односу између сопственог и позајмљеног капитала. У пракси се инсистира да сопствени капитал треба да предњачи тј. да се обезбиједи што веће учешће сопственог капитала у финансирању, а да нека доња граница износи 50%. То значи, да на основу претходно реченог однос између сопственог и позајмљеног капитала не може бити испод 50%:50%. Постављање односа између сопственог и позајмљеног капитала није општеважеће правило и није услов сигурности код задуживања предузећа. Ако би у финансирању предузећа преовладао позајмљени капитал онда би његова финансијска сигурност била погоршана и код предузећа би била угрожена аутономија финансирања, а познато је да повјериоци своју сигурност заснивају на омјеру учешћа сопственог капитала у финансирању предузећа. Из тих разлога посебна пажња се усмјерава на учешће позајмљеног капитала код задуживања предузећа.

3. ОСНОВНИ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИЈСКИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ЗАДУЖЕНОСТИ ПРЕДУЗЕЋА

Економско-финансијски показатељи показују у којој мјери се предузеће финансира из сопствених и позајмљених извора средстава. Односно, они показују колико је средстава финансирано из сопственог капитала а колико из позајмљеног капитала. Економско-финансијски показатељи који се користе у ову сврху, најприје се односе на: показатељ задужености, показатељ сопственог финансирања, показатељ ригорозног степена покрића и показатељ општег степена покрића.

Показатељ задужености. Показатељ задужености одсликава пословну политику предузећа и указује у ком омјеру се предузеће финансира из сопствених средстава.

Табела 1. Израчунавање показатеља задужености

Назив показатеља	Израчунавање показатеља
коефицијент задужености	дугорочне обавезе + краткорочне <u>обавезе</u> сопствени капитал

Извор: Малешевић, Старчевић, 2010, стр. 430.

Показатељ сопственог финансирања. Показатељ сопственог финансирања показује учешће сопственог капитала у укупном капиталу. Њиме се сагледава на ком степену је финансијска самосталност предузећа.

Табела 2. Израчунавање показатеља сопственог финансирања

Назив показатеља	Израчунавање показатеља
коефицијент сопственог финансирања	<u>сопствени капитал</u> укупни капитал

Извор: Малешевић, Старчевић, 2010, стр. 430.

Показатељ ригорозног степена покрића. Показатељ ригорозног степена покрића упућује на разматрање покрића основних средстава сопственим капиталом, чиме се сагледава какав је финансијски капацитет предузећа.

Табела 3. Израчунавање показатеља ригорозног степена покрића

Назив показатеља	Израчунавање показатеља
ригорозни степен покрића	<u>сопствени капитал</u> основна средства

Извор: Davidson, Stickney, Weil, 1979, стр. 189.

Показатељ општег степена покрића. Показатељ општег степена покрића такође упућује на разматрање покрића основних средстава али са сопственим капиталом увећаним за дугорочне обавезе, како би се сагледало колико је добар финансијски капацитет предузећа.

Табела 4. Израчунавање показатеља општег степена покрића

Назив показатеља	Израчунавање показатеља
општи степен покрића	<u>сопствени капитал + дугорочне обавезе</u> основна средства

Извор: Davidson, Stickney, Weil, 1979, стр. 189.

4. ИСКАЗИВАЊЕ И АНАЛИЗА ЗАДУЖЕНОСТИ НА КОНКРЕТНОМ ПРЕДУЗЕЋУ „МИРА“ А.Д. ПРИЈЕДОР У УСЛОВИМА УБРЗАНИХ ТРЖИШНИХ ПРОМЈЕНА

Предузеће „Мира“ а.д. Приједор основано је 1928. године. Основна дјелатност обухвата производњу кекса и сродних производа. Од занатске радње до савремено опремљеног предузећа је развојни пут овог предузећа. Од 1991. године настаје „Краш-Мира Цикота“ д.о.о., а од наредне године предузеће самостално послује под именом Мира, а од августа 2001. године послује као акционарско предузеће (<https://www.mira.ba>). Због својих карактеристика и гране у којој послује конкретно је приступљено изради анализе задужености поменутог предузећа за период од пет година (2016-2020), како би се утврдило како је предузеће пословало током кризе проузроковане убрзаним тржишним промјенама и пандемијом вируса COVID-19, јер финансијска криза се проширила глобално на сва свјетска тржишта, на све гране привреде и друштво. Овом анализом истраживања су фокусирана на испитивање утицаја кризе на задуженост конкретног предузећа, које се бави производњом прехранбених производа. На овај начин се долази до адекватних резултата да ли је новонастала криза довела до претјеране задужености и у овој грани привреде.

Табела 5. Анализа задужености предузећа „Мира“ а.д. Приједор (2016-2020)

Назив показатеља	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
коэффициент задужености	0,386	0,318	0,290	0,383	0,261
коэффициент сопственог финансирања	0,978	0,981	0,999	1,000	1,000
ригорозни степен покрића	1,011	1,081	1,195	1,127	1,156
општи степен покрића	1,190	1,181	1,237	1,195	1,208

Извор: Аутори на основу финансијских извјештаја предузећа „Мира“ а.д. Приједор (2016-2020) са сајта Бањалучке берзе: www.blberza.com

Примјеном показатеља задужености испитали смо какав је однос сопственог и позајмљеног капитала предузећа „Мира“ а.д. Приједор. Ови показатељи нам служе да се виде начини на које предузеће финансира своју имовину. Уколико предузеће има висок степен задужености, оно губи своју финансијску флексибилност, може да дође до проблема везаних за проналазак нових инвеститора, а у крајњој инстанци ово доводи до банкрота. Такође, не мора нужно значити да је задуженост лоша по предузеће ако је степен задужености под контролом управе предузећа. Уколико се позајмљена средства користе на адекватан начин, задуженост може резултовати порастом поврата на уложена средства.

Кретање коефицијента задужености у анализираном предузећу за период 2016-2020. године је било са благим осцилацијама. Степен задужености показује

способност предузећа да покрије све своје обавезе које има према инвеститорима и кредиторима. Што је већи степен задужености то представља већи ризик за инвестирање у предузеће. Овај коефицијент не би требао бити већи од 0,5, а пожељно је и да буде и мањи од тога. У анализираном предузећу у свим посматраним годинама овај коефицијент је био испод 0,5, а најмањи је био посљедње посматране године (0,261 или 26,10%). Израчунати показатељ задужености указује да се сопственим капиталом од око 60-70% (у пет посматраних година) финансирају укупна средства предузећа, а остатак од 30-40% се финансира из краткорочних и дугорочних обавеза. Коефицијент сопственог финансирања показује колико је учешће властитих извора у финансирању пословања предузећа.

Овај коефицијент не би требао бити мањи од 0,5, што представља учешће самофинансирања у предузећу од 50%. Пожељно је да предузеће има што већи овај коефицијент, јер вриједност овог коефицијента је у директној вези са степеном инвестирања у предузеће. У анализираном предузећу овај коефицијент у посматраном периоду се кретао преко 0,90 а у посљедње две посматране године овај коефицијент је износио 1,00. Ово значи да 2019. и 2020. године предузеће се финансирало 100% из сопствених извора. Ригорозни степен покрића показује колико је учешће сопственог капитала употребљено за финансирање дугорочне имовине. Кретање вриједности овог коефицијента за посматрани период је била преко 1 са благим осцилацијама. Властитим капиталом је дугорочна имовина покривена преко 100%, највећа покривеност је у 2018. години са 119,50%. Ово указује на то да се укупна дугорочна имовина финансира из властитог капитала, а остатак 19,50% (2018) служи за финансирање текуће имовине.

Уколико је вриједност коефицијента општег степена покрића 1, то значи да се дугорочна имовина у цјелини финансира из дугорочних извора. Ово не подржава функцију одржавања ликвидности у форми тзв. резерве ликвидности, па оваква ситуација није пожељна у предузећу. Дио дугорочних извора би требало усмјеравати на финансирање краткорочне имовине. Овај коефицијент никако не би требао бити мањи од 1, јер би то значило да се дугорочна имовина дијелом финансира из краткорочних извора, што доводи до угрожавања ликвидности предузећа, а у дужем периоду ово би довело до неликвидности и угрозило и сам опстанак предузећа. Општи показатељ покрића у анализираном предузећу је у свим посматраним годинама био изнад 1.

ЗАКЉУЧАК

Примјеном адекватних економско-финансијских показатеља задужености извршена је анализа предузећа „Мира“ а.д. Приједор. Анализа задужености нам пружа информацију у вези са структуром капитала поменутог предузећа и начина на који оно финансира своје пословање. Иззови са којима се суочавају предузећа у Републици Српској, али и глобално, због новонастале финансијске кризе додатно отежавају пословање поменутих предузећа на глобализованим тржиштима.

Да би предузеће могло да одговори адекватно на измијењене тржишне услове и настави свој раст и развој, неопходно је спровести адекватне финансијске анализе, које ће дати одговор у ком смијеру менаџмент предузећа треба да

усмјери своје активности и акције. Након извршене анализе задужености може се закључити да анализирано предузеће нема велики степен задужености у цијелом посматраном периоду (око 30%). Израчунати коефицијенти самофинансирања указују да се предузеће финансирало самостално скоро цијели период анализе, а да је посљедње 2020. године финансирано 100% из сопствених извора. Такође, путем ригорозног показатеља покрића указано је да предузеће финансира властитим капиталом дугорочну имовину, а да остатак (све преко 100%) усмјерава на финансирање текуће имовине. Општи степен покрића у цијелом анализираном периоду је био преко 1, што је свакако добра чињеница, јер то указује да предузеће покрива дугорочну имовину дугорочним изворима, а остатак користи за одржавање ликвидности.

Претходно наведено наводи на закључак да предузеће „Мира“ а.д. Приједор је имала адекватну менаџерску структуру која је правовремено и на одговарајући начин одговорила новонасталим промјенама на тржишту узрокованих пандемијом COVID-19. Дакле, у новонасталим околностима на тржишту могуће је да предузеће опстане и да даље настави свој развојни пут уколико се донесу на вријеме праве одлуке. Управљање предузећем је јако сложен и комплексан задатак, али уз помоћ финансијских анализа може се дати допринос за доношење рационалних инвестиционих и финансијских одлука.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Blais, S. (2011). *Business Analysis: Best Practices for Success*. John Wiley& Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, United States of America.
- [2] Davidson, S., Stickney, P. C., Weil, L. R. (1979). *Financial accounting*. Hinsdale, Illinois: Dryden Press.
- [3] Малешевих, Н. Ђ., и Старчевић, Б. В. (2010). *Пословна анализа*. Бијељина: Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије Бијељина.
- [4] Paul, D., Yeates, D., Cadle, J. (2010). *Business Analysis*. Second Edition, BCS The Chartered Institute for IT, Swindon, United Kingdom.
- [5] Родић, Ј., Вукелић Г., и Андрић, М. (2011). *Анализа финансијских извештаја*. Суботица: Пролетер АД Бечеј.
- [6] Тодоровић, М., и Иванишевић, М. (2018). *Пословне финансије*. Београд: Економски факултет у Београду, Центар за издавачку делатност.
- [7] Тушевљак, С., и Родић, Ј. (2003). *Финансије предузећа*. Београд-С. Сарајево: ЦОНССЕЦО ИНСТИТУТ.
- [8] <https://ba.ekapija.com>
- [9] <https://usersite.datalab.eu>
- [10] <https://www.mira.ba>
- [11] www.blberza.com

SUMMARY

The process of transformation of companies in the Republic of Srpska according to the valid standards of the market economy of countries with developed economies in our practice has imposed the need to find an adequate financial management strategy. In the conditions of accelerated market changes, companies are conditioned to find capable managers who could respond to new requirements and risks in financing. In the conditions of modern business under the influence of accelerated market changes, the indebtedness of the company significantly affects the business position of the company in the market. Therefore, there is a need to determine the lower minimum amount of financing from equity. Economic and financial indicators show the extent to which the company is financed from own and borrowed sources of funds. Rigorous level of coverage (rigorous level of coverage) and an indicator of the general level of coverage (general level of coverage). The calculated indebtedness indicator indicates that the own funds of about 60-70% (in the five observed years) finance the total assets of the company, and the remaining 30-40% is financed from short-term and long-term liabilities. ranged over 0.90 and in the last observed year this coefficient was 1.00. This means that in 2020, the company was financed 100% from its own sources. Long-term assets are covered with over 100% with own capital, the highest coverage is in 2018 with 119.50%. This indicates that total long-term assets are financed from equity and the remaining 19.50% (2018) is used to finance current assets. The coefficient of the general level of coverage should not be less than 1, because that would mean that long-term assets are partly financed from short-term sources, which endangers the company's liquidity, and in the long run this would lead to illiquidity and endanger the company's survival. The general coverage indicator in the analyzed company was above 1 in all observed years. The company "Mira" a.d. Prijedor had an adequate management structure that responded in a timely and appropriate manner to the new changes in the market caused by the COVID-19 pandemic. Therefore, in the new market circumstances, it is possible for the company to survive and continue its development path if the right decisions are made in time. Managing a company is a very complex task, but with the help of financial analysis, a contribution can be made to making rational investment and financial decisions.